

Велимир Љ. Ђеримовић
Универзитет Унион, Београд
Слободни универзитет Черноризец Храбар, Варна

УРБАНИЗАЦИЈА ИЛИ ПСЕУДОУРБАНИЗАЦИЈА

Више није непознато да локалне и глобалне климатске промене све екстремније утичу на промену предеоног и урбаног пејзажа. Оне указују на претеће опасности које су штетне за будућност урбане средине као боравишта и животне средине као станишта.

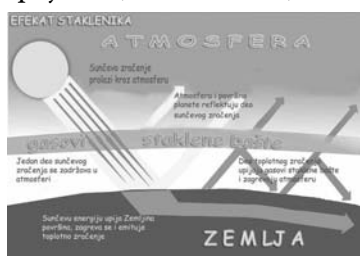
Све досадашње спознаје о нарушеном и све мање одрживом стању животне и грађене средине, показују да на њих утичу индустријализација, експлоатација природних ресурса и једностранни економски интереси пословних индивидуа и група. Негативне ефекте овог нерационалног односа према сопственом станишту и боравишту подстичу и штетне промене које изазива урбанизација кроз раст и ширење градова, уместо кроз њихов плански и одржив развој. Исто тако, аутомобилско и демографско умножавање све су више усмерени ка неконтролисаном и неодрживом ширењу и заузимању урбаног и животног простора, чији су капацитети носивости већ на граници издржљивости. На крају, ту је и глобализација која има своје предности на глобалном плану, у смислу умрежавања комуникација, образовања и развоја науке и технологије, али и своје недостатке у смислу асимилације и потирања локалних специфичности и вредности грађене средине, културе, традиције и духовности локалних заједница. Наравно, локалне заједнице су с разлогом забринуте због локалних и глобалних климатских промена, јер оне у томе виде свој нестанак. Препознају оне и селективно прихватају глобалне предности, али још више брину како да опстану под дејством штетних промена. То је једини начин да се заштите и у својим боравиштима сачувају дух локане културе и традиције, затим специфичности и карактеристике локалног амбијента и пејзажа, као и вредности ужег и ширег окружења и његовог пејзажа.

Кључне речи: животносрединско станиште, урбаносрединско боравиште, екореципроцитет, квазистручна терминологија, урбанизација, псеудоурбанизација

Увод

Данас већ сви добро знамо да се целокупно човечанство нашло пред изазовима локалних и глобалних климатских и последичних просторних, предеоних и пејзажних промена. Тако се већ увели-

ко сноси одговорност и трпе последице глобалног загревања са катаклизмичним наговештајима и претњама. До тога нас је довела дуготрајна институционална и појединачна (не)брига, затим незајажљиви економски апетити пословних група и појединаца, (не)култура и други (не)контролисани антропогени интереси, а никако рационалне потребе. Њима је све било и остало важније од еколошких могућности и капацитета носивости планете Земље или одређених делова Земље у односу на утицај који на њу врши човечанство. Међутим, због познатог несагласја, које је карактерисало Конференцију Уједињених нација у Копенхагену децембра 2009. године, у вези са климатским променама, чини се да човечанство још није свесно претећих опасности које су видљиве и на овим фотографијама (слика 1. и 2.)¹.

Слика 1. Ефекат Стаклене башије   Слика 2. Претећи ефекти стаклене башије

Суочавајући се са умноженим и претећим последицама и нарушеним квалитетима животносрединског станишта² морамо се приупитати, имамо ли, и још колико нам преостаје времена за успоставу одрживог опстанка на богомданом овоземаљском станишту? Ово актуелно питање је важније од свих других питања. Ту се дакако ради о животном праву свих живих заједница, које претходи свим правима и демократским слободама (Ђеримовић 2007: 183-189). Наравно, то право на здраву животну средину представља и највећу обавезу људској врсти, јер је најодговорнија за умножавање еколошких проблема, али и за санирање неодрживог стања у које је кроз вишедеценијску неодговорност довела цео биодиверзитет³.

1 www.eko.vojvodina.gov.rs ; www.globalnozagrevanje.biz.tc/ . 22. 06. 2010.

2 Животносрединско станиште, под овом појмовном сложеницом подразумева се планета Земља као глобално или планетарно станиште и глобално ограничена просторна јединица за све животне заједнице. Овај глобални или планетарни облик станишта има више животних типова и подтипова у којима опет као мањим просторно ограниченим јединицама са специфичним комплексом еколошких фактора егзистирају разне животне заједнице или биотопи.

3 Биодиверзитет на Планети Земља данас чине милиони различитих биолошких врста, које су производ 4. милијарде година еволуције. Сама реч „биодиверзитет“ спада у релативно новије појмове. Озваничена је тек 1985. г. спајањем две речи „биолошки ди-

У вези с тим, преобладајући профитерски интереси у производном, индустријском и градитељском и урбаном развоју током 20. в., као и неблагоприятна контрола ових и других облика људске похлепе и штетног дејства на грађену и животну средину, очито су попримили забрињавајуће размере на мање или више ресурсно богатим и последично угроженим локалитетима. Профитерска окупираност и незајажљиви економски апетити у сопственом животном окружењу, увелико су допринели подстицању и развоју негативног еколошког наслеђа и екоурбане (не)културе у грађеној средини као урбаносрединском боравишту, али и претећим климатским променама на локалном и глобалном животносрединском плану.

Због дуготрајног неодговорног односа према ограниченим могућностима нашег природног Дома кроз цео 20. и прву деценију 21. в., нашли смо се пред катаклизмичним опасностима и последичном периоду превирања⁴ који поступно прераста у процес потраге за одрживом визијом трајања у будућности. озбиљни проблеми опстанка и развоја људске и других живих заједница подстакли су разне експерте и надлежне институције на међународном нивоу да у контексту са изазовима и претњама за будућност човечанства размотре еколошке проблеме и понуде решења изласка из кризе, коју генеришу изазване климатске промене на локалном и планетарном нивоу.

Резултат те бриге и ангажовања у последње три деценије 20. и првој деценији 21. в. јесте ново читање давно познатог, а данас обновљеног, понуђеног и афирмативног модела одрживог развоја, који се са нивоа Уједињених нација нуди и афирмише као могуће и одрживо решење за будућност човечанства уз снажну логистику научних институција и других ауторитета. Бројни и све учесталији међународни скупови са тог високог нивоа, поручују и апелују на усвајање одрживог модела, затим на потребну озбиљност и одговорност локалног интегрисања и спровођења његових темељних принципа о опстанку и екоурбаном развоју. У вези с тим, нарочито након што је концепт и начела одрживог развоја званично прокламован Бергенском декларацијом из 1990. г. (Милутиновић 2004: 11-13), подстиче се и указује на потребу стваралачких и креативних облика рада и деловања од најнижих до највиших научних, струч-

верзитет⁴. На симпозијуму 1986. г. након издавања књиге BioDiversity (Wilson 1986), чији уредник је Е. О. Wilson, генерално је прихваћено коришћење ове речи и њеног концепта. www.panda.org/sr/

4 BBC SERBIAN.com, *Копенхаген: без истинског договора* (18. децембар 2009.), www.bbc.co.uk/serbian/news/2009/12/091218_copenhagenfri01.shtml 02. 07. 2010. г.

них и административних институција у свим областима људских активности.

Хаотична урбанизација и последице

Несумњиво да је и досадашњи начин планирања урбаносрединског боравишта (градова и насеља) мање или више, посредно или непосредно допринео умножавању негативног еколошког наслеђа. Тако у условима урбаносрединског боравишта поред загађивања воде, тла и ваздуха, имамо и хаотично загађивање простора у насељима и око њих кроз разне неодрживе облике псеудоурбанизације, субурбанизације, дисконтинуитета, подстандардности и контаминације делова урбане супстанце. У Србији, али и у њеном ужем и ширем окружењу доминира хаотична изградња градова и насеља и она тече:

- у смеру псеудоурбанизације и погушћавања наслеђене и новограђене урбане супстанце
- и у смеру субурбанизације и неконтролисаног ширења насеља кроз конверзију пољопривредног земљишта у грађевинско.

У првом случају, доминира псеудоурбанизација на локацијама пејзажно-урбаних објеката као што су паркови, предвртови, микроамбијенти блокова и насеља, чиме се у урбаносрединском боравишту свесно врши редукција и онако недовољних по капацитету, броју и квалитету пејзажних, амбијенталних и екоурбаних целина и ресурса. У том контексту није ништа боље ни само погушћавање које по правилу подразумева преизграђивање парцела, повећавање заузетости земљишта и спратности објеката, што утиче на стварање подстандардног урбаног ткива (Бојовић 2009: 175-201).

У другом случају, све више се субурбанизују рубна подручја која гравитирају ка граду. Тако уместо планског развоја града, имамо његов неплански раст и ширење у недоглед, затим непланску парцелацију, улице непримерених профила, унакажен простор на прилазима граду итд. Следствено томе имамо Закон о легализацији, који у ствари стимулише бесправну изградњу (Бојовић 2009: 182), али и друге законе са узакоњеном квазистручном терминологијом и последичним законским и урбанистичким „патентима“ који стимулишу псеудоурбанизацију и неодрживи дисконтинуитет, уместо одрживог континуитета наслеђене и новограђене урбане супстанце (Ђеримовић 2009: 87-106).

Патолошке појаве у грађеној и живојној средини

Пресечно наведене чињенице показују да још увек доминирају патолошке појаве које урушавају квалитет урбаносрединског система као непосредног људског боравишта (насеља) и животно-срединског станишта као најширег животног оквира за све овоземаљске животне заједнице. Захваљујући њиховом све израженијем штетном дејству, није тешко приметити да у условима већ изазваних и покренутих локалних и глобалних климатских промена и сами градоградитељи неминовно саучествују и партиципирају у таквом облику одговорности (Милошевић, Ђеримовић 2009: 220-235).

Значи, према досадашњем начину урбанизације градова и насеља они су у великом броју случајева суодговорни за умножавање негативног еколошког наслеђа и штетних ефеката стаклене баште, неодрживи дисконтинуитет уместо одрживог континуитета наслеђене и новограђене урбане структуре, псеудоурбанизацију и субурбанизацију. Међутим, има и позитивних примера као нпр. у Шведској и Финској где су одговорни урбанисти и планери сагледали услове станишта, због чега су и допринели узаконивању растојања између кућа, „како би свака од њих „добила“ одређени број сати сунчевог зрачења, нарочито у дугим зимским периодима“ (Радовић 2009: 42).

Овај позитиван пример јасно показује како се морају уважавати утицајне силе природе, јер би прекомерно погушћавање урбаних структура у таквим условима било у супротности са одрживим опстанком и екоурбаним развојем урбаносрединског боравишта и локалне заједнице. Ови позитивни примери свакако спадају у праву реткост, јер данас готово у свим градовима преовлађује прекомерно погушћавање или све веће нагомилавање грађених урбаних структура, које последично прати нехумано становање, умножавање негативног еколошког наслеђа, затим неодрживи дисконтинуитет урбаних супстанци, претеће деловање штетних ефеката стаклене баште, итд.

Исто тако и степен изграђености из дана у дан премашује све мере „физичности“, како у грађеној човековој средини као ужем животној оквиру, тако и у животној средини као ширем животној оквиру за све овоземаљске животне заједнице. Зато није случајно што свако прекомерно ширење урбаносрединског боравишта, као и умножавање нових и нових, а најчешће нееколошких урбаних система и облика, непосредно нарушава квалитет грађене средине и урбаносрединске равнотеже. На крају, то се последично одра-

жава и на поступно угрожавање природне или животносрединске равнотеже, која је изузетно важна за све животне заједнице.

Овакво стање ствари у вези са одрживим опстанком и екоурбаним развојем градова, насеља и локалних заједница јасно указује на евидентно умножавање патолошких појава у градоградитељству. То су сасвим довољни разлози, који с једне стране неминовно подстичу нове и пре свега критичке приступе у сагледавању, вредновању, разврставању, разумевању и решавању конфликта урбаног пејзажа и амбијента, а с друге стране и афирмишу одрживо интегрално и екоурбанистичко планирање, уместо досадашњег „2Д“, габаритског, композиционог, техницистичког и других неодрживих приступа и односа према урбаносрединском боравишту и животносрединском станишту.

Овакав приступ разумевању и решавању умножених еколошких проблема једноставно нас наводи на неопходно уочавање и анализу учињених градоградитељских пропуста и грешака у ужем урбаном и ширем предеоном пејзажу. Такав критички однос је неопходан, јер се ради о озбиљним пропустима као што је то случај са пожељним и одрживим, али запостављеним континуитетом урбаних супстанци, а онда и са екоречиципроцитетом између урбаних пејзажних, високо и нискограђевинских физичких структура. То никако није неважно, јер наведене физичке структуре де факто и творе градотворну морфологију, амбијенталну, пејзажну и екоурбану структуру која узрочно-последично дејствује на квалитет ужег и ширег предеоног пејзажа.

И наравно у вези с тим, у овом тренутку највећи је проблем што између наведених физичких структура не постоји одрживи екоречиципроцитет и што се планирани, пројектовани и грађени паркови и друге пејзажно-урбане структуре, затим нискограђени тргови, платои, променаде и др. потпуно неодрживо сматрају неизграђеним објектима и чак празнинама или некаквом *terra incognita*, иако без њих не можемо замислити ниједан облик људског боравишта. Значи ради се о објектима којима се квазистручно и сасвим мађионичарски и неодрживо приписује нешто што они као планиране, пројектоване и грађене целине нису и не могу бити, хтели ми то или не признати.

И баш они такви какви јесу амбијентални и градотворни, инспиративни и релаксирајући, сасвим темељно су у функцији урбаносрединског боравишта и заједничких потреба свих његових корисника. Међутим, према теоретичарима и стручњацима у областима које партиципирају у планирању урбаносрединског и жи-

вотносрединског простора, то су неизграђене, слободне, отворене, зелене, парковске, саобраћајне, грађевинске површине. Све ове квазистручно и неодрживо приписане им изведенице и епитети последично и неодрживо им приписују и друга такође неодржива, али тобоже подразумевајућа значења као што су пустошност, недефинисаност, празнина, не-место итд. Тако су волшебно сврстани у групу урбаних објеката који у ствари неодрживо ремете урбаност, урбани ред, континуитет наслеђене или новограђене урбане супстанце и шта све не још.

Овде није тешко уочити да су затеченом и неодрживом дисконтинуитету урбаних супстанци и непропорционалном екораци-процитету између наведених физичких („3Д“) структура, свакако највише допринели негативни утицаји и окоштале доктрине „2Д“ урбанистичког планирања. У овом контексту приметни су негативни утицаји „габаритског“ и „композиционог“ урбанизма кроз „2Д“ план намене површина, затим „2Д“ план тзв. система зелених површина, „2Д“ план зонирања и тако узаконену квазистручну и неодрживу „2Д“ терминологију. То је било пресудно у игнорисању треће димензије у случају планирања, пројектовања и изградње паркова, тргова (скверова) и других урбаних објеката пејзажне архитектуре. Још већи пропуст у том смислу је изостанак планерског разумевања и приступа еколошком планирању, пројектовању, изградњи и успостави урбаног „3Д“ система објеката и структура пејзажне архитектуре, уместо „2Д“ или виртуелног зеленоповршинског система.

Дакле, без артикулисања и преферирања треће димензије, темељно је доведено у питање постојање и артикулисање просторности и физичности, урбаности и градотворности, еколошкости и амбијенталности објеката и структура пејзажног или парковног градитељства, стваралаштва, културе, уметности и културно-парковног наслеђа, а последично и афирмисање интегралног и одрживог „3Д“ екоурбанистичког планирања урбаносрединског боравања као цивилизацијске тековине. И управо досадашње маргинализовање ових чињеница поготово од 70-тих година 20. века, увелико дезавуише овај реалистичан и одржив, али још увек недовољно афирмисани „3Д“ концепт и начела планирања и уједначеног вредновања урбаних пејзажних структура у односу на друге, а нарочито предоминантне високограђене структуре. Ови евидентни пропусти кроз неодрживе „2Д“ принципе (аршине) планирања простора и квазистручног односа према физичким карактеристикама, као и неуједначеном вредновању, капацитирању и екораци-

процитету урбаног „3Д“ система објеката и структура пејзажне архитектуре у односу на друге високо и нискограђевинске физичке структуре урбаносрединског боравишта, указују на потребу реформског приступа и редефинисања, затим новог читања и одрживог вредновања ових иманентних, структурних, интегративних, еколошких и компатибилних елемената урбаносрединског боравишта.

Ове истакнуте чињенице јасно указују на вишедеценијску доминацију једностраног и неодрживог техницистичког и нееколошког приступа планирању грађене средине, због чега се и данас налазимо у транзиционој или прелазној фази између „2Д“ и „3Д“ планирања простора (Тошковић 2006: 68). Значи, у овој фази још увек осећамо и свесни смо потребе и значаја интегралног и „3Д“ екоурбанистичког планирања простора, али изостала је конкретизација интегрисања начела екоурбанистичког планирања у вези с одрживим капацитетом изграђености, континуитетом и екорационом процитетом између разнородних и разноврсних корисника простора, али и урбаних високо и нискограђених, као и парковних и других „3Д“ објеката и структура пејзажне архитектуре. То су елементи који у духу с начелима одрживог развоја чине одрживу окосницу екорационог процитета, одрживог континуитета екоурбаног пејзажа, амбијената и градотворне морфологије, али и иманентног капацитета екоурбаних ресурса у грађеној средини. Међутим, у овом моменту није могуће очекивати већи напредак у том смеру, све док се у оквирима легислативе и законодавне регулативе не елиминише узаконивање неодрживе „2Д“ или квазиструктурне терминологије.

Неодржива „2Д“ терминологија и одрживо „3Д“ екоурбанистичко планирање

Приметно је да се Радовићева теорија о физичким („3Д“) структурама (Радовић 2009: 13-143) добрим делом темељи на иманентним принципима одрживог развоја. На тај начин, уз искључивање неких термина везаних за „2Д“ урбанистичку терминологију, она представља добру подлогу за прецизније артикулисање начела одрживог екоурбанистичког планирања, поготово што указује на потребу уважавања биоравнотеже⁵ као темељног еколошког принципа.

5 Биоравнотежа, ова сложена реч започиње речју „био“ која потиче од грчке речи „биос“. Она се овде јавља на почетку сложенице и означава везу са животом који је заједничка карактеристика за сва жива бића на планети Земља. Тако реч „биоравнотежа“ означава најшири или планетарни облик животне равнотеже. Њој је узрочно-последично има-

Исто тако, приступ Добривоја Тошковића просторном и урбанистичком планирању (Тошковић 2006: 3-364) методолошки је врло суптилан, што је од великог значаја за ефикасније интеграсање начела одрживог екоурбанистичког планирања. Међутим, и у том приступу има елемената „2Д“ терминологије, коју је неопходно елиминисати, чиме би се у квалитативном смислу обогатила референтна литература за допуну и прецизирање начела одрживог интегралног и „3Д“ екоурбанистичког планирања. Поготово је то важно због досадашњег вишедеценијског маргинализовања мало познатих структура и објеката пејзажно-архитектонског градитељства, стваралаштва, културе, уметности и културно-парковног наслеђа.

Међутим, применом непримерене „2Д“ хортикултурне и шумарске терминологије у области урбанистичког и просторног планирања, никако се не препознају „3Д“ парковне и друге планске, пројектоване и грађене структуре и објекти пејзажне архитектуре као креативне и стваралачке целине, затим као битне и одрживе градотворне, амбијенталне и екоурбане јединице, системи и творевине (Ђеримовић 2009: 87-106). Оне на тај начин нису схваћене ни као структурни, ни као физички елементи грађене средине, па чак ни као вредни градотворни, пејзажни, амбијентални и екоурбани ресурси и добра. Поготово су непознаница као градитељски и урбани елементи који у урбаносрединском боравишту у ствари чине и представљају пејзажно-урбане облике и творевине, који једино могу успоставити квалитативни прелаз према непосредном и ширем предеоно-пејзажном окружењу и успоставити одрживу везу са њим.

На овај начин, темељно је запостављена интегрисаност, компактност, еколошност и одрживо функционисање урбаног „3Д“ система објеката и структура пејзажног градитељства у склопу грађене средине. Тако је последично још запостављена и планска основа, изградња и успостава примерених појединачних, групних и целовитих „3Д“ екокапацитета у систему пејзажно-архитектонског градитељства и урбаносрединског боравишта као целине, као и његова одржива повезаност са непосредним и ширим предеоно пејзажним системом, такође иманентног екокапацитета.

Овим је у теорији и пракси нарочито запостављена та волуменска и физичка веза унутар градског „3Д“ система објеката и струк-

---

нентна урбаносрединска или екоурбана равнотежа на коју својом снагом и енергијом утиче човек у оквиру свог боравишта, као и животносрединска или природна равнотежа на коју утиче богомдана снага и енергија живота и природе.

тура пејзажног градитељства и ванградског предеоно-пејзажног система, па је тако занемарен иманентни и одрживи екокапацитет и значај унутрашњег, али и пропорције спољашњег предеоно-пејзажног система као исходишног, релевантног и одрживог гравитирајућег екоокружења. Тако због поменутог Закона о легализацији, који према Бранку Бојовићу стимулише бесправну изградњу, затим због запостављања иманентног волумена спољашњег предеоно-пејзажног система и последичног деловања антропогеног фактора, имамо све веће умножавање, ширење и раст насеља и градова. Тиме је доведена у питање и првобитна чистота природе у ужем и ширем гравитирајућем животносрединском станишту, тако да данас ни у том иманентном или гравитирајућем волумену урбаносрединског боравишта, готово да више не постоји исконска или првобитна предеоно-пејзажна изворност и целовитост, јер је она већ увелико трансформисана.

Дакле, када је у питању грађена средина не можемо говорити о природним процесима ни о природним структурама, јер је њих и у најширем животносрединском окружењу све мање и мање, и данас су сведене само на ретке, односно појединачне и посебно заштићене природне вредности или добра. Међутим, и заштићена природна добра, данас су под снажним утицајем негативног еколошког наслеђа и штетних ефеката стаклене баште, што сигурно утиче на токове природних процеса и у тако заштићеним „најизворнијим“ природним вредностима и ресурсима. Зато према постојећем стању ствари можемо рећи да још само у оквирима најширег животносрединског станишта на ретким местима можемо очекивати, откривати и препознавати природна добра. На тај начин, само за њих можемо везивати ове данашње такође условљене, а надамо се још колико толико очуване облике изворности или битно неизмењених исконских природних процеса и вредности.

У оквирима овакве реалности, није тешко закључити да у планираној, пројектованој и изграђеној урбаној средини нема природних процеса, па последично нема ни природних добара. Значи, у грађеном урбаносрединском боравишту постоје само створени артефакти и објекти, па су под таквим градитељским и креативностваралачким утицајима антропогеног фактора, и оне првобитне природне структуре битно измењене и трансформисане у плански грађене или култивиране амбијенте и објекте. У њима као вештачки створеним амбијентима, искључиво владају урбани процеси уместо некадашњих или првобитних и дакако доминантних природних процеса. Зато у грађеној средини можемо очекивати, от-

кривати и препознавати само урбана добра и следствено томе за њих можемо везивати само урбане, а не природне процесе.

Биће струке и „2Д“ терминологија

Из досад наведених разлога, са стручног и научног аспекта у оквирима интегралног и одрживог екоурбанистичког планирања, није прихватљиво једнострано „2Д“ хортикултурно или шумарско гледање и вредновање урбаних „3Д“ структура и објеката пејзажне архитектуре, јер су оне планирани, пројектовани, грађени и компатибилни „3Д“ објекти и градивни елементи културног или урбаног пејзажа (Ђеримовић 2009: 87-106). Исто тако, није прихватљива неселективна употреба термина „природа“, „отворене“, „слободне“, „неизграђене“, „зелене“ и разне друге површине, као и низа других термина без опрезности коју сваки од њих иначе тражи (Ибид). То је овде важно истаћи због њихове широкопојасне или вишедимензионалне појмовне заснованости или вишезначности. Зато пре њихове неселективне примене, увек се мора сагледати њихова утемељеност у биће струке.

Није непознато да појмови „отворени“, „слободни“ и „неизграђени“ простор имају широко значење и као такви изазивају забуну, како у схватању и тумачењу, тако и у практичној примени у оквиру планских урбанистичких докумената, законској регулативи, подзаконским актима, уредбама и одлукама. Уосталом, треба видети шта значи „отворен“, „слободни“ и „неизграђени“ простор у урбанистичком, градитељском и законодавном смислу? Наравно, под тим се подразумева или мисли на спољашњи простор који није у склопу зграде и није дефинисан зидовима. Дакле, простор отворен према небу. Међутим, у законодавној, градитељској и урбанистичкој пракси то није тако.

Значи, ово њихово једнодимензионално схватање и тумачење, као и њихова прецизна одређеност и примена није могућа с обзиром на њихов широки, мимикријски, растегљиви или варирајући значењски оквир. Зашто? Зато што свака вишезначност, вишедимензионалност или непрецизна одређеност свакоме даје велике могућности за његово другачије варирање, схватање и тумачење. Тако та вишезначност код непосредне примене неког таквог појма, изведенице или слогана, нарочито у законодавној, градитељској и урбанистичкој пракси, често добро дође за прикривено или спекулативно стварање другог мишљења и варирајућег тумачења, а на тај начин и збуњивања свих корисника простора.

Дакле, његова вишезначност једноставно даје широке могућности да се на закону основано примени, а то значи и регуларно и сасвим логично изведе, другачије мишљење по обрасцу „може овако и онако“, што се у правилу своди на псеудоурбано схватање и тумачење значења и подразумевајућих намера и активности. И наравно, то псеудоурбано визионирање је потпуно супротно оном одрживом и циљаном „отворен према небу“. Ова штетност вишезначних могућности већ је увелико видљива на делу, јер је у животној реалности значајно коришћена због чега је увелико партиципирала у настајању и умножавању негативног еколошког наслеђа. Овде је уз већ напред речено, довољно само поменути његову штетност по одрживи екореципроцитет, али и по континуитет наслеђене или новограђене урбане супстанце, што у пракси значајно генерише псеудоурбанизацију и узаконену дезинтеграцију принципа одрживог развоја.

Тако се у пракси дешава да се под „отвореним“, „слободним“ и „неизграђеним“ простором, најчешће подразумева сваки простор који није градитељски или грађевински дефинисан, како у грађеној средини као урбаносрединском боравишту, тако и ван ње у животносрединском станишту као ширем просторном оквиру, који тек даје широке могућности. И наравно, кад је неки простор „отворен“, односно није градитељски или грађевински, односно пејзажно-архитектонски или урбано дефинисан, он је онда било која зелена, грађевинска и разне друге још површине, јер је празан, без градитељског, физичког, планског и урбанистичког идентитета, легалитета и субјективитета.

Тако квазиинвеститори, квазипредузетници, квазистручњаци и поткупљиви појединци у оквирима планерских кућа, пројектних бироа, административних и управних институција власти од најнижих до највиших, имају управо оно што им треба узаконено, на закону основано и сасвим регуларно, као у случају „Петог паркића“ у Београду, који је у старим и новелираним урбанистичким документима маркиран као тзв. зелена површина, а не као пејзажно-урбани или „ЗД“ пејзажно-архитектонски објекат парка. Зато када је у питању пејзажни и екоурбани објекат парка или неки други такав објекат, у урбанистичком, законодавном и стручном смислу нема последица. Односно, нема кривичне одговорности за рушитеље „Петог паркића“, а нема ни одузимања лиценци за квазистручно или спекулативно или двосмислено маркирање, легендирање и превођење „ЗД“ објекта парка у „2Д“ тзв. зелену или тзв. парковску површину, које су као у случају „Петог“ и данас још „Шестог

паркића“ у Београду, скривене и потенцијалне грађевинске парцеле итд.

На крају, „2Д“ терминологија данас још увек на узаконан начин генерише неодрживу псеудоурбанизацију, субурбанизацију, дисконтинуитет, подстандардност и контаминацију делова урбане супстанце или грађене средине као целине, а последично и делова и целине животносрединског станишта као најширег животног оквира за све животне заједнице.

То је случај са већ увреженим „2Д“ терминима и слоганима који имају растегљиви значењски оквир, па тако дају широке могућности да се на закону основано, (логично?) и регуларно другачије варирају, схватају и тумаче према познатом обрасцу „може овако и онако“. И наравно, ови термини се на квазистручној основи уводе најпре у законодавну, а онда последично и у стручну и научну терминологију. Међутим, на њихове спекулативне моћи, затим варљиви и варирајући утицај, још се у недовољној мери обраћа пажња, како у прошлости, тако и данас.

Значи, сад више није непознато да се иза оваквих израза у планским урбанистичким документима и законодавним решењима спекулативно прикривају потенцијалне грађевинске локације. Оне се вешто крију у оквирима широкозначењске и флуидне димензије и смисла квазистручно селектованих и узаконених и већ познатих и данас увелико злоупотребљаваних „патената“, који су свесно или несвесно у функцији псеудоурбанизације. Ови термини и „патенти“ вешто се користе због својег вишезначног смисла и вишезначне улоге у прикривању изазовних и потенцијалних могућности, и може се рећи увек су у служби неодрживих, али на „закону основаних“ и скривених псеудоурбаних, нееколошких и других неодрживих активности квазиинвеститора, квазипредузимача и квазистручњака.

Дакако, оваквом досад неодрживом стању ствари допринела је узаконена квазистручна или неодржива „2Д“ терминологија. Захваљујући таквом једностраном приступу још увек имамо и „савремене“ трактатисте и заговорнике „2Д“ зеленоповршинског система који „3Д“ парковне и друге пејзажно-архитектонске структуре мађионичарски своде на пуко сађење тзв. зеленила и тзв. озелењавање. По том квазистручном систему пејзажно-урбане структуре неселективно се сврставају још у природне зелене масе, зелене површине и у неизграђене просторе, које у савременим насељима (Радовић 2009: 4) и сам Ранко Радовић види као недефинисане и недоречене, односно „заувек-пустошно остављене“, док нпр. Срећко

Пеган истиче како немају карактеристике ни парка ни врта (Пеган 2007: 14).

Наравно, тако схваћене парковне и друге планске, пројектоване и грађене пејзажно-архитектонско-урбане структуре немају својства, идентитет, ни легалитет физичког, ни планско-урбанистичког, ни грађеног, ни креативног, ни стваралачког објекта, артефакта, дела или остварења. Овај унижавајући однос своди се заправо на маргинализацију чињеничног структурног стања и последичну банализацију објеката, дела и артефаката пејзажно-архитектонског градитељства, стваралаштва, културе, уметности и културно-парковног наслеђа као иманентних и структурних елемената урбане средине. А све то заједно, асоцира на уочљив и препознатљив покушај идеализације или виртуелног, односно квазистручног и неодрживог представљања непостојеће природе у грађеној човековој средини или урбаносрединском боравишту.

Ово уврежено и чак узакоњено „2Д“ хортикултурно и шумарско превиђање и потирање треће димензије, као и квазистручно градоградитељско занемаривање физичности планираних, пројектованих и грађених паркова и других пејзажно-урбаних физичких структура, већ деценијама спречава изградњу урбаног „3Д“ система објеката и структура пејзажне архитектуре. Зато још увек доминира квазистручни и виртуелни, али узакоњени и неодрживи урбанистички „патент“ „2Д“ зеленоповршинског система, који је оваплоћен у дисперзним зеленофлекастим мрљама.

Тако се град утапа у тзв. зелене површине и дисперзне зеленофлекасте крпице тзв. неизграђених, тзв. слободних и тзв. отворених простора и разна друга и непостојећа и неодржива тзв. зелено и другачије обојена „2Д“ површинска мноштва у којима се губи препознатљивост и снага системског капацитета „3Д“ парковних и других пејзажно-урбаних објеката и структура. Осим тога, у условима локалних и глобалних климатских промена последично се још доприноси умножавању негативног еколошког наслеђа, слабљењу социјалних веза, нарушавању принципа просторног и урбаног реда, редуковању еко и пејзажно-урбаних структура и ресурса, псеудоурбанизацији и неодрживом дисконтинуитету наслеђених и новограђених урбаних супстанци итд., чиме се само поништава и унижава биће струке и науке у овој итекако важној области људског делања и стварања, али и одрживог опстанка и екоурбаног развоја.

Токови урбанизације

Још 70-тих година 20. в. Оскар Њуман у Америци сагледава проблеме насеља у којима доминирају вишеспратнице и истиче проблем „небрањеног“ простора око и између зграда (Кораћ 1978: 104). Исто тако, он уочава како људи у насељу имају потребу да се идентификују са простором који почиње изван врата њихових станова и који је као такав небрањен и по правилу недефинисан. То су у ствари најчешће потенцијални амбијентални волумени које артикулишу и у оквиру којих се граде паркови и друге пејзажно-архитектонско-урбане структуре и објекти, као и тргови, платои, улице, променаде и друге нискограђене целине.

Међу њима, најчешће се паркови и други објекти пејзажне архитектуре у квазистручном маниру називају, затим исти се у урбанистичким документима маркирају и легендирају као тзв. зелене, тзв. слободне, тзв. отворене, тзв. неизграђене, тзв. остале, тзв. јавне површине. Значи, ради се о недовољно пропорционалним просторима предвиђеним за изградњу мањих или већих урбаних објеката и целина пејзажног градитељства, који као битни градотворни, пејзажни, рекреативни, инспиративни, релаксирајући, социјални, амбијентални, екоурбани, културни и духовни амбијенти, небригом стичу идентитет и статус небрањеног простора око и између зграда. У разним урбанистичким документима између ових маргинализованих пејзажно-урбаних и предоминантних високограђених и дела нискограђених структура у насељу, најчешће не постоји пропорционални баланс или иманентни екореципроцитет.

Исто тако, након изградње предоминантних високограђених јединица у насељу, ови по Њуману „небрањени“ и сасвим минорни простори око и између зграда, с разлогом се тако називају, јер се ради о просторима који често из спекулативних разлога нису егзактно капацитирани и нису прецизно наменски дефинисани. Зато они нису изграђени као интегративни и компатибилни елементи и иманентни пејзажни и екоурбани објекти и структуре. Ти небрањени простори око и између зграда не представљају ни простор редукованог урбанитета, ни простор примереног градитељског, пејзажног, екоурбаног и физичког идентитета и волумена, већ је то простор очишћен од урбаног реда, смисла и одрживог екоградитељског концепта и контекста. Они су производ неодрживог досадашњег „2Д“ урбанистичког планирања, чији опортунни „2Д“ концепт урбанизације је јесте усмерен ка псеудоурбаном и квазипредузетничком циљу да одрживог екоурбаног пејзажа и екореципроцитета не

буде, односно да се и даље спроводи маргинализација Њумановог небрањеног простора око и између зграда.

У вези с тим, и Нан Елин уочава како у другој половини 20. в. традиционалне дисциплине историја, политичке науке, економија, социологија, антропологија, географија, психологија и екистика посвећују већу пажњу изграђеном окружењу и односу између људи и њиховог урбаносрединског боравишта као ужег и животносрединског станишта као најширег просторног окружења. Елинова чак истиче како разарање централних градова и незадовољство производима модерне архитектуре и планирања градова редовно прати „разарање постојећих градских ткива“. То се огледа кроз: „а) изградњу изолованих структура окружених отвореним простором (у америчким централним градовима и европским предграђима) и б) масовну производњу стамбених зграда“ (Нан 2004: 26-31).

Овде је видљиво да се постојећи градови субурбанизују кроз изградњу изолованих структура, које су најчешће окружене непропорционалним и недефинисаним волуменима и капацитетима субурбанизованог пејзажа, па и предеоним физичким волуменима и капацитетима као привидним или неартикулисаним заштитним појасом, који се и овде опет у квазистручном маниру називају тзв. отвореним, односно слободним и неизграђеним простором.

Осим што су такве изоловане структуре често грађене тамо где им није место у вредном пејзажно-предеоном окружењу или чак на самом пољопривредном земљишту (Бојовић 2009: 175-201), последица ове субурбанизације јесте разарање наслеђене (напуштене) урбане супстанце уз масовну производњу стамбених зграда, при чему се ни мало не води брига о одрживом екоурбаном пејзажу и екореципроцитету између урбаних пејзажних, високо и нискограђених структура. Све је подређено томе да се градско грађевинско земљиште искористи само за високопрофитабилне циљеве инвеститорског урбанизма и масовну производњу стамбених зграда, при чему се свесно и неодрживо запоставља одрживи екоурбани опстанак и развој града и локалне заједнице.

Дакле, град се разара из свог центра ка периферији или се од периферије креће ка центру са врло дискутабилним просторним обрасцима – ако их уопште и има. Псеудоурбанизација доминира и спроводи се најчешће на атрактивним локацијама које су у регулационом плану означене као тзв. зелене површине. Тако „легаленовано“ (псеудоурбано) погушћавање наслеђене урбане супстанце карактеристично је за многе градове. Међутим, ту је још видљив и облик субурбанизације која се креће у правцу детерминисања но-

вих образаца за делове града који се врло често налазе у централним градским зонама али са особинама предграђа (Гавриловић 2007: 25-33).

Идентичности места и грађеног пејзажа

У вези са идентитетом места и пејзажа Срђан Гавриловић у генеричком граду указује на појаву анонимних и међусобно заменивих локација на којима су људи тек пролазници и за које се не везују емотивно (Гавриловић 2007: 25-33). Генерички град нема границу. Он нема форму. Он је аморфан. Дакле, може се рећи да ни сам град као артефакт нема утврђену и плански дефинисану структуру. Све личи и подсећа на то да је Планета постала глобално село и да ново људско биће нема времена за стварање трајног боравишта, па онда и тај генерички град из близине и даљине личи и подсећа на савремену номадску творевину.

Диспозиција свега онога што чини такав град савршено је логична - пратећи „трендове“ и „параметре“, те ако се укаже прилика кућа се превози са једне на другу локацију. Град генерисан на овај начин јесте град који је „остао“ без историје или је „постао“ без историје. За овакав град захтева се толеранција у равни потребе. Средиште тог (овог) града константно се одржава и развија, оно се гради и парадоксално шири од периферије ка центру. У његовом центру најскупља је земља, али и то је парадокс пошто сви теже да живе што више од земље, на горњим спратовима где је поглед вреднији, необично је стога да је у таквом граду најскупљи ваздух. Улица нестаје у таквом граду. Трг се формира у паузама између комуникације и шопинга. Парадокс је да најстарији део града – ако је нешто историје или случајних слојева остало у њему, мора постати најмодернији. Посао је резервисан за место становања, а становање је „мехур у модерности 2“. Тако се стамбени простори претварају у пословне, а пословање постаје становање. Комуникације су свуда по површини. Уметност је периферна делатност која је са платна прешла на билборде, а са билборда на екране који су заправо фасаде града пошто у њему треба продати сваки сантиметар (Не враћамо ли се на Аалтову тврдњу да је његов модул 1 цм?) (Ибид).

Затим, проблем идентитета урбаносрединског боравишта на примеру „небрађеног“ простора око и између зграда види и Сречко Пеган. Он још одређеније истиче како тзв. зелене површине окружују зграде и немају карактеристике ни врта ни перивоја и неодређене су у смислу идеје и коришћења (Пеган 2007: 14). Када је у питању идентитет паркова и других пејзажно-архитектонско-

урбаних структура у оквирима постојећих урбаних супстанци Београда, дански архитекта Јан Гел уочио је разне мањкавости током својих посета 2008/09. г. Он чак додатно истиче да се овде ради о „једноставним, униформисаним, недефинисаним“ и врло скромним пејзажно-урбаним целинама. То никако не може погодовати континуитету наслеђених или новограђених урбаних супстанци, затим иманентном интегрисању и артикулисању, као ни квантитативном и квалитативном обogaћивању и унапређивању концепта одрживог опстанка и екоурбаног развоја, како у наслеђеним урбаним супстанцама шумадијског и сремског дела града, тако и у будућем „трећем“, прекодунавском Београду (Ђеримовић 2010: 47-70).

Након 2000. г. на Новом Београду је врло актуелно погушћавање наслеђене урбане супстанце. Међутим, док неки поздрављају ову промену, други је пак називају *кризом без концепција*, јер развој не прати никакву филозофију урбанистичког планирања (Марковић 2010).

И док Нови Београд, према Драгану Марковићу, привлачи пажњу на себе стварајући нови идентитет без компромиса, према Срђану Радовићу „локалитет Старог Сајмишта у Београду узима се као парадигматични случај симболичке (ре)конструкције градског простора у смислу културно (и политички) условљеног дефинисања конкретних урбаних целина. Јавна сигнификантност локалитета пролази кроз различите фазе, пут од (антрополошког) места до неместа, те различите модусе и садржаје комеморације простора – укљученост/искљученост из градског текста и (не)препознатљивост објеката и комплекса као дела укупне (бео)градске архитектуре указују на контрадикцију истовремене урбане централности и симболичне периферности“.

Тако долази до парадокса истовремене просторне, урбане централности (где кварт Старог Сајмишта и околине представља зону између језгра и центра града и најрепрезентативнијих целина Новог Београда) и готово потпуне симболичке маргиналности и непрепознатљивости у урбаном тексту. То је разлог за питање, шта радити са простором Старог Сајмишта? То ни данас није до краја јасно. Иако су на његовом месту планиране различите установе од јавног значаја, оне никад нису биле реализоване, и ова је „локација постала својеврсна *terra incognita*, празно подручје без значења и меморије“ (Радовић 2009: 145-160).

На крају, Драган Марковић кроз прегледну анализу наслова аутора Н. Лазаревић-Бајец (1998), Б. Димитријевића (1998), М. Перовића (2000), М. Савића (2001), Љ. Благојевић (2004), С. Гаври-

ловића (2007) и познате теоретичаре урбанизма (Ле Корбизјеа, К. Н. Шулца, К. Линча, Н. Елин, Ф. Шоеа, А. Росија, К. Зитеа и др.), закључује да Нови Београд представља физичку мегаструктуру, са још пуно недефинисаних делова, која задаје низ проблема својим житељима као економска, друштвена и коначно физичка празнина (Марковић 2010). Готово исто закључује Марко Савић у тексту о стварању идентитета места (Савић 2000: 353-357).

И француски антрополог Марк Оже (Marc Augé) у савременим градовима уочава стварање све већег броја не-места (*non-lieux*), чије је настајање у тесној вези са нестајањем идентитета места због уништавања и пропадања заједничких или социјалних или јавних простора градова (Оже 2005: 75). И овде се ради о трговима, платоима, улицама, парковима и другим пејзажно-урбаним и нискограђеним, па чак и високограђеним структурама као некад амбијенталним, градотворним и екоурбаним целинама, које нестају у граду који се све више генерише као не-место, дакле као својеврсна *terra incognita* или празнина без идентитета, меморије и значења.

Кад је реч о не-месту и Нан Елин подсећа да је у више последњих деценија начин уређења простора и урбаносрединског боравишта у теорији претрпео значајне промене. „Важност места – *genius loci* – постаје мање битан, док значај протока људи, идеја, капитала и мас-медија расте“. Последица овакве промене је дубоки осећај губитка и носталгије за „светом који смо изгубили“ (Нан 2004: 25).

Чини се да полако преовлађује покретни урбанизам и да покретне, минијатурне, лако носиве, тренутно променљиве и само нужно функционалне вредности привлаче већи интерес од самог уређења града, у којем се све мање сналазимо. Све више доминира ново вредновање, ново стварање, ново обликовање и организовање физичких структура, али и ново читање града којег уочавамо, али све мање осећамо, разумијемо и врло тешко прихватимо.

У таквој погубној и неодрживој трансформацији духа места и губитничког осећаја за идентитетским, релационим, историјским и другим вредностима у човековом боравишту, Марк Оже види да је то некад вредно место постало безвредно и да се једино још може препознати као не-место. Овај антрополог даље, може се рећи како чак унапред сагледава значењски досег овог знаковитог термина „не-место“ којег моделују и све израженији глобални и надмодерни друштвени утицаји. Чини се да у савременим токовима глобализације која има своје мане на локалном и предности на глобалном плану, према М. Ожеу тај утицај добија на снази и баш рекло би се на локалном нивоу урбаносрединског боравишта увелико одслика-

ва безтрадиционалне, безличне и неантрополошке просторе капиталистичког друштва у надмодерном добу које тек долази.

У том супермодерном добу он види како доминирају „усамљене индивидуалности и пролазности“, затим густа мрежа саобраћајне инфраструктуре која постаје „човеков транзитни хабитус“, чиме се спречава стварање смисленог урбаносрединског боравишта или *genius loci*. Ипак, у вези са данашњим друштвеним реалностима за Марка Ожеа је кључно да се у савременим метрополама што пре артикулише и афирмише индивидуална продукција смисла, јер им је она данас потребна више него икад (Оже 2005: 75). Он верује да ће таква продукција смисла дати нове инпуте који ће његовом „изгубљеном“ или Њумановом „небрањеном“ месту или граду као локалном урбаносрединском боравишту обновити, повратити или открити нове могућности одрживог екоурбаног идентитета, оптимизма, опстанка и развоја.

Из наведеног контекста видљиво је да се проблем идентитета места или града као урбаносрединског боравишта јавља из више разлога и да се он на општем плану нарочито генерише са појавом индустријализације и технолошког развоја, али и у том контексту покренуте урбанизације, аутомобилизације и глобализације. У склопу урбанизације најчешће су карактеристични предимензионисаност, предоминантност и велика густина и морфолошка моно-тоност високограђених објеката, безличност, нехуманост пејзажно-архитектонско-урбаних амбијената и волумена, предетерминисана и крута физичка структура, као и неодржива непропорционална екоравнотежа између пејзажно-урбаних, високо и нискограђених физичких структура. Сви ови разлози довели су до отуђења људи и града, односно да наслеђене и новограђене урбане супстанце, од којих најчешће стамбена насеља не задовољавају потребе и жеље корисника. Многа међу њима су само ауторска урбанистичка остварења која су антитеза урбанитета и квалитета урбане слике и пејзажа.

На овај начин, јасно је да термин не-место подразумева не-симболизован и не-сигнификантан простор који га испуњава. Он је потпуно различит од *genius loci* као симболизованог и сигнификантног простора који у целости испуњава, артикулише и афирмише идентитет, смисао и дух места. Према Б. Димитријевићу не-место је заправо простор без органске повезаности. У њему не постоји могућност поимања смисла и разумевања идентитета, нити шта су то друштвене релације, нити каква би могла да буде веза између њих (Димитријевић 1998: 19).

Из овога није тешко закључити да је не-место у ствари та празнина без смисла, и да је у урбаној матрици то тај псеудоурбанизовани, субурбанизовани, деструктивни, бесмислени, празни и неодрживо структурисани елемент непожељног и неодрживог дисконтинуитета у наслеђеној или новоствореној урбаној структури. Дакле, то је тај спекулативно „произведен“, односно спекулативно неизграђени, спекулативно отворени, спекулативно слободни, спекулативно зелени или озелењени, спекулативно остали, и дакле потпуно из спекулативних разлога прикривено празни или идентитетски и сигнификантно очишћен простор од треће димензије за неодрживе скривене и потенцијалне амбиције инвеститорског урбанизма и његових следбеника.

Та и таква не-места у ствари кроз спекулативне намере и неодрживу „2Д“ терминологију своде се и преводе у грађевинске парцеле за потребе псеудоурбаних активности, којима се директно урушавају квалитативне вредности урбаносрединског боравишта и пејзажа, а индиректно и животносрединског окружења (станишта). Овако неодрживо маскиране и произведене својеврсне *terra incognita* или празнине без идентитета, меморије и значења, већ деценијама из фазе у фазу неодрживог погушћавања и псеудоурбанизације наслеђене урбане супстанце, а најчешће на штету пејзажно-урбаних структура, почињу да доминирају у пејзажу урбаносрединског боравишта, и оне су несумњиво већ учестали и дуготрајни последични ефекат неодрживог „2Д“ планирања све до данас.

Такво не-место настаје као производ дубоких друштвених, економских, социјалних и културних поремећаја, а ту су и високошколски програми едукације за које је још увек „2Д“ површина = „3Д“ објекат. Затим, место без идентитета такође је производ квазистручне једностраности и спекулативне и неодрживе комбинаторике која по потреби преводи „3Д“ објекат у „2Д“ површину, као и узакоњених квазистручних термина у легислативи и законодавној регулативи, који као такви не решавају, већ само генеришу псеудоурбанизацију, односно еколошке, просторне, урбане, пејзажне и друге пукотине у урбаносрединском боравишту.

Закључак

Из овога је јасно да се досадашње „2Д“ схватање и тумачење значења урбаних објеката и структура пејзажне архитектуре у књигама, урбанистичким и законодавним документима своди на квазистручну артикулацију која по потреби преводи „3Д“ објекат у

„2Д“ површину. Овај квазистручни образац увелико доприноси да се ове структуре последично и неодрживо третирају и сматрају некаквим *terra incognita*, односно празнинама, белинама, црнинама, пустинама, не-објектима и не-физичким структурама.

Дакле, и поред оваквог квазистручног вредновања и степеновања (категорисања) планираних, пројектованих и грађених паркова, партера, вртова, предвртова, тргова, платоа, улица, пасажа, променада и других градотворних, амбијенталних и екоурбаних целина, објеката и артефаката, евидентно је да се ту ради о „3Д“ физичким структурама, иако немају високе зидове и не спадају у објекте високоградње. Ипак, оваква уврежена квазистручна и неодржива пракса уз свемоћну снагу урбанистичких докумената, затим неодрживе примене и афирмисања „2Д“ терминологије, као и неодрживо узакоњених квазистручних или „2Д“ дефиниција и решења, допринели су све израженијем урушавању квалитативних вредности урбаносрединског боравишта. Међутим, још увек нису сагледиве стварне штете које су, поред других експлоататора простора, произвели сами градоградитељи. Но и поред тога, оне сигурно нису мале. На локалном плану то су псеудоурбанизација, субурбанизација, подстандардно и загађено урбано ткиво, а на глобалном плану то је негативно дејство ефеката стаклене баште које сви већ увелико трпимо.

Након штета које у грађеној средини и ван ње узрокује псеудоурбанизација и субурбанизација, нарочито су изражени проблеми у вези непропорционалног екореципроцитета између урбаних пејзажних, високо и нискограђених структура. То се свакако штетно одразило на неодрживу дисперзију постојећих пејзажно-урбаних структура које су сведене на „2Д“ зеленофлекасте мрље, због чега је неминовно изостало интегрисање, структурисање и изградња урбаног „3Д“ система објеката и структура пејзажне архитектуре. Тако су паркови и друге пејзажно-урбане јединице, неодрживо „произведени“ у стожерне елементе непожељног и неодрживог дисконтинуитета наслеђених или новограђених урбаних супстанци, уместо да се плански, пројектантски и градитељски истакну као структурни елементи пожељног и одрживог идентитета и континуитета урбаног пејзажа.

Када је у питању интегрисање и интерполисање објеката и структура пејзажне архитектуре на бази екореципроцитета у оквир физичке структуре урбаносрединског боравишта, још увек се осећа снага, моћ и дејство узакоњене, али неодрживе „2Д“ терминологије и данас још актуелних доктрина „2Д“ урбанистичког пла-

нирања. То потврђују разни облици псеудоурбанизације, узурпације и дисперзије пејзажно-урбаних објеката, што је битно утицало на скромни и недовољни капацитет постојећег и неодрживог „2Д“ зеленоповршинског система оваплоћеног у „2Д“ зеленофлекастим мрљама. Свакако да је то један од основних разлога који је у сваком урбаносрединском боравишту итекако доринео урушавању одрживог урбаног пејзажа и последичном умножавању негативног еколошког наслеђа. Такви неодрживи концепти планирања који су били рестриктивни према успостави урбаног „3Д“ система објеката и структура пејзажне архитектуре и његовој трећој димензији, само у недоглед генеришу разне друге штетне ефекте по урбаносрединско боравиште, а последично и на пејзажне вредности животносрединског станишта као најширег животног оквира за људску и све друге животне заједнице.

На крају, да бисмо успоставили и обновили нарушене квалитативне вредности урбаног и предеоног пејзажа, морамо напустити неодрживу „2Д“ терминологију и у области планирања простора афирмисати и узаконити „3Д“ терминологију на одрживим принципима интегралног екоурбанистичког планирања простора. Овај реформски приступ је неопходан како би се убрзо успоставио одрживи екореципроцитет између урбаних пејзажних, високо и нискограђених физичких структура и једнаки аршини за њихово „3Д“ планирање, пројектовање и грађење, уместо досадашњег „2Д“ вредновања или међусобног изједначавања по већ познатом и неодрживом обрасцу „3Д“ = „2Д“.

Литература

Ђеримовић 2007: В. Ђеримовић, *Еко-урбана (не)култура уgroжава квалитет ваздуха*, Зборник радова „Заштита ваздуха 2007“, Београд: Друштво за чистоћу ваздуха Србије & Привредна комора Србије, 183-189.

BBC SERBIAN.com, *Копенхаген: без истинског договора* (Петак, 18, децембар 2009.), www.bbc.co.uk/serbian/news/2009/12/091218_copenhagenfri01.shtml .> 02. 07. 2010.

Милутиновић 2004: С. Милутиновић, *Локална агенда 21: Увод у планирање одрживог развоја*, Београд: Стална конференција градова и општина.

Бојовић 2009: Б. Бојовић, *Политика земљишта као битан фактор усмеравања урбанизације у Србији*, Зборник радова „Савремена теорија и пракса у градитељству“, Бања Лука, Привредна комора Републике Српске, Завод за изградњу а.д. Бања Лука, Архитектонско-грађевински факултет Бања Лука, 176-201.

Ђеримовић 2009: В. Ђеримовић, Неприкладна стручна терминологија у књигама и законској регулативи, *Изградња*, 63, Год. LXIII, Београд: 87-106.

Милошевић-Ђеримовић 2009: П. Милошевић-Ђеримовић, *Eco-city Belgrade*, Abstract ID number 27., Congress E-Book, ECOCITY – 2009 - Ecocity world summit 2009, Istanbul, 220-235.

Радовић 2009: Р. Радовић, *Форма града – Основе, теорија и пракса*, Београд: Грађевинска књига.

Тошковић 2006: Д. Тошковић, *Увод у просторно и урбанистичко планирање*, Београд: Академска мисао.

Пеган 2007: С. Пеган, *Урбанизам – увод у детаљно урбанистичко планирање*, Загреб: Архитектонски факултет.

Кораћ 1978: Ж. Кораћ, *Човек и град*, Београд: Глас.

Нан 2004: Е. Нан, *Постмодерни урбанизам*, Београд: Орион – арт.

Гавриловић 2007: С. Гавриловић, *Глобалополис – насеље будућности*, Зборник радова „Нова урбаност – глобализација – транзиција“, Београд: Друштво урбаниста Београда (ДУБ), 25-33.

Милошевић-Ђеримовић 2010: П. Милошевић-Ђеримовић, Еко-град Београд – континуитет системских одређења о одрживост, *Изградња*, 64, Година LXIV, Београд, 47-70.

Марковић 2010: Д. Марковић, *Нови Београд – изгубљени идентитети*, www.arhitektura.rs/gradovi/139-gradovi/716-novi-beograd-izgubljeni-identitet .> 22. 06. 2010.

Радовић 2009: С. Радовић, Градски простори од места до не места, и vice versa: случај београдског Старог Сајмишта, Београд: *Зборник*, 26, Београд: Етнографски институт САНУ, 145-160.

http://www.etno-institut.co.rs/Zbornik/zbornik26/radovic_26.pdf .> 22. 06. 2010.

Савић 2000: М. Савић, Нови Београд – Стварање идентитета места, *Изградња*, 54, Београд, 353-357.

Оже 2005: М. Оже, *Не-места: увод у антропологију напостмодерности*, Београд, Круг.

Димитријевић 1998: Б. Димитријевић, *Трајективни пројекти или о нестарању уметности*, Нови Сад: График.

Velimir Lj. Ćerimović

URBANIZATION OR PSEUDO-URBANIZATION

Summary

Is no longer unknown to the local and global climate change affect all extreme change Landscape and urban landscape. They point to the imminent danger which are detrimental to the future of urban-environment as a residence and the living-environment as a habitat.

All the findings of impaired and less able to sustainable living and built environment, show that they affect industrialization, eksploitation natural resources and one-sided economic interests of individuals and business groups. The negative effects of this irrational attitude towards its own habitat and encourage the whereabouts and adverse change caused by urbanization in the growth and spread of cities, rather than through their planning and sustainable development.

Also, Automotive and demographic reproduction are all more focused on uncontrolled and unsustainable expansion and occupation of urban and living spaces which are already carrying capacity of the border endurance. Finally, there is globalization, which has its advantages on a global scale in terms of networking communication, education and development of science and technology, and its shortcomings in terms of assimilation and neutralization of local characteristics and values built environment, culture, traditions and spirituality of local communities.

Of course, local communities are rightfully concerned about the local and global climate change because they see that their disappearance. They selectively recognize and accept the global benefits, but even more concerned about how to survive under the influence of adverse changes. This is the only way to protect and preserve the spirit of its residents the case of local culture and traditions, and characteristics and features of the local environment and landscape, and the value of narrow and wider environment and its landscape.

*Примљен августиа 2010,
прихваћен за штампу децембра 2010.*